

Az úton végigmenni

KAJÁRI GYULA HATVANÉVES

Egyik kezemen is megszámlálhatom: hányszor találkoztunk. Volt, amikor a tanácsházán futottunk össze, máskor az utca forgatagában. Egyszer a művészeti élet gubancairól beszélgettünk, később a szakmai anyagellátás fontosságairól. Legutóbb a szegedi gyógyfürdő gőzterhes helyiségében akadtunk össze. Először csodálkozott: fiatalabb létemre mit keresek itt. Mikor megtudta, hogy a térdemmel bajlódom, ő vette át a szót. Egy kiváló kakasszéki orvosról mesélt, majd az általa kifundált varázsos hatású reumatikus készítményről. Megnyugtató: maga is kipróbálta, javított is a helyzetén. Lehet, még maradt is belőle. Végül elköszöntünk. Másfél hét múlva csomagot kaptam Vásárhelyről. Feladó: Kajári Gyula, a küldemény tartalma: üveges gyógyszer.

Miért idézem e személyes emlékkockákat? Mert az alkotó egyéniségéről többnyire csak olyanokat hallani, hogy indulatos, lobbanékony ember. Ami egyébként igaz is. De az sem mellékes: ezzel együtt a tettek embere is. Aki bizonyára felmérte: ha már megváltani nem tudjuk, akkor legalább gyógyítani kell a világot, a szűkebb környezetet. Néha keményebb szókimondással, más alkalommal meg céltudatos, hasznos tevékenységgel. Nem véletlen így, hogy emberi, művészi pályáját csupán változatos, már-már szélsőséges képsorokkal lehet megidézni. Az egyik helyen még elmélyülten a könyvek fölé hajol, töpreng és gondolkodik, a következőkben már az alföldi tanyavilágot járja, közben rajzol s néprajzi rekvizitumokat gyűjtöget. Aztán a vásárhelyi kerámia múzeum megvalósításáért hadakozik, később maga is belevág az efféle műtárgyak alkotásába. Rajzai egy részén pedig dunaújvárosi ihletésű gyármotívumok és agilis munkásfigurák tűnnek fel, művei többségén azonban elaggott, idősebb parasztembereket és komor, roskadozó tanyákat láthatunk.

Ne menjünk tovább! Kajári Gyula munkásságában nekem ez a legrokonzenvesebb, legértékesebb periódus. Az csak természetes, hogy biztonságosan, szenvedélyesen és lényeglátóan rajzol. Annál meglepőbb szakmai, technikai következetessége és puritanizmusa. Elvégre a hatvanas évek művészetében majd minden grafikus a sokszorosítható technikák felé vonzódik, ám ő többé-kevésbé kitart a fekete kréta mellett. És igaza van. Kajári mindenekelőtt a földszagú, a kétkezi emberek sorsának szószólója: itt pedig nincs helye szakmai finomkodásnak. Se technikailag, se tartalmilag. Mivel elsősorban az utóbbi dolog érdekelte. Hitelesen kifejezni egy történelmi léptékű társadalmi pálfordulatot, amikor a szeme előtt omlottak össze százados tanyaépületek, s velük együtt munkában megöszült, ártatlan emberek helyzete lett kilátástalanná. S innentől már a műveit kellene bizonyosságul hívni. A „néma”, az „elhagyott” és „komor” tájakat, majd a „gondterhelt”, „gyöt-

rődő" és „szomorú" figurákat. Akik rendszerint lefelé vagy visszafelé néznek, ennél fogva egész lényükkel túlmutatnak önmagukon. Azt hiszem: valahol ebben rejlik Kajári kifejező ereje. Nemcsak emberekről: sorsokról beszél. Ezzel művészi közvetlensége összefonódik a történelem vészterhes levegőjével.

Persze másféle ötvözetekről is szólhatok. Arról a viszonyról, ami a művész alkata, vérmérséklete és korszakának, környezetének társadalmi és emberi sajátosságai között húzódik. Mindenki hallott már valamit a „rossz korban született" alkotók pályafutásáról. Amikor a lélek és a valóság karaktere majdhogynem kirekesztették egymást. Nos, e tekintetben Kajári Gyula viszonylag szerencsés grafikus. Hiszen romantikus hevületű, expresszív és morális egyénisége azonosulási, felszabadulási lehetőséget kapott a hagyományos paraszti létforma halódásának élménykörében. Ami művei esztétikai, lélektani igazmondása szempontjából sem mellékes.

A Kajári-féle igazmondásnak mégis felemás becsülete van évtizedeinkben. Mondták már rá: túlságosan pesszimista, jobbára csak sötétnek látja a világot. De ez komolytalan érv. Montaigne így fogalmazott: „Aki meghalni tanítaná az embereket, az élni tanítaná meg őket". És egyébként is: mire legyen optimista? Hányatott sorsára? Vagy gyakori mellőzéseire, félreállításaira? Nehéz megmondani. Tudom azonban, hogy egyéb tekintetben is kilóg a sorból. Míg hasonló szándékú vásárhelyi művészkollegái általában intímebb vagy feszesebb szerkezetekkel tolmácsolták a paraszti valóság látteleit, addig ő más nyelven beszélt. Nyersebben, indulatosabban. Űgyszólván: kiabálva. S némileg csak Kohánhoz fogható hangerővel. Igaz, ez a metódus látszólag csupán a kifejezési specifikumokhoz tartozik. Másfelől viszont a közönségre, a befogadókra is. Márpedig egy konzolidálódó-, jólétre- és vidulásra berendezkedő társadalom vajon miként tud reagálni egy olyan művészetre, amelyben lényegében déd- és nagyapáink haláltusája van világgá kiáltva?

Ezek szerint mégiscsak rossz korban született? Ki tudja! Gyanítom azonban: a századelő forrongó éveiben otthonosabban érezhette volna magát. Talán egy második Bíró Mihály válik belőle. De ne játszadozzunk az idővel! Annál inkább, mivel Kajári tartalmi, morális indíttatású művész, s munkásságának éppen a múltó idő, egyben a magyar történelem a központi kérdése. Elképzelte ő már: micsoda távolságot kell megtennünk az „Első gondolat"-tól az „út végéig". Mint ahogy egyik rajza fölé azt is odairta: „És vissza nem foly az időnek árja." Kicsit megkésétt köszöntő gyanánt mit mondhatnék hát a hatvanesztendős Kajári Gyulának? Csak tovább, sőt mindazonáltal csakis: előre!

SZUROMI PÁL